

Györgyi Erzsébet, szerk.: Lakodalmi szokások.

Mátkaság, menyegző.

Budapest: Planétás Kiadó. 2001. 233 p. /Jelenlévő múlt/

A házasságkötést övező szokásrendszer – magához a házasságkötéshez hasonlóan – napjainkban is örökzöld, állandóan közérdeklődésre számot tartó téma. A házasság intézménye ősidők óta ad keretet az új generáció létrehozását és védelmét biztosító társadalmi-gazdasági egység, a család, benne férfi és nő együttélésére.

A hagyományos társadalmakban, így a magyar paraszti társadalomban is, egészen a közelmúltig az emberi életút meghatározott „forgatókönyv” szerint zajlott, az egyes társadalmi csoportba beszületett egyén nagy valószínűséggel a szülei, nagyszülei, dédszülei által bejárt utat folytatta, az ő tevékenységeiket végezte tovább. Az életút állomásait, fordulópontjait az egyént körülvevő közösség határozta meg és érvényesítette az azokat övező szokásokon keresztül szinte kötelező érvénnyel.

Az élet folyamatosságában az egyéni életút fordulópontjait a közösség ünnepélyes módon teszi emlékezetessé. Az ilyenkor alkalmazott rítus és szokáscelemek (Arnold van Gennep meghatározásában *átmeneti rítusok*) mind a résztvevő, mind a közösség számára megkönnyítik a fordulópont, a kritikus átmenet, azaz az új élethelyzetbe kerülés zökkenőmentes átélését. Az életút három kiemelkedő pontja a születés, amelynek szokásai az újszülött befogadását jelentik a szűkebb és tágabb családba; a házasságkötés és a halál, amely az életút lezárása, a földi élet befejezése. A három nagy, átmenetet is jelentő állomás közül a legkiemelkedőbb az életút csúcspontját megtestesítő házasságkötés, amely a házasságra lépő egyének társadalmi állását megváltoztatva, őket a társadalom teljes jogú tagjává, az utódok fogadására és nevelésére alkalmas családdá alakítja.

A házasságkötés közösséggel való elismertetését szolgálta jelentős közösségi-társadalmi eseményként a *lakodalom*, amely a szokáscelemek, javak (hozomány, nászajándékok) felvonultatása, vendégeskedés – mulatás – tánc alkalmaként a paraszti társadalom számára a reprezentáció lehetőségét nyújtotta (és sokszor nyújtja ma is).

A házasságra lépést az ünnepélyes egyházi (jogi) szentesítésen kívül szinte napjainkig szokásokba vagy szokásrendszerekbe rendeződött cselekményegyüttesek kísérték, melyekben a közösség számos tagja is fontos szerepet játszott, például a menyasszony kikérésében, elbocsátásában, új családjába fogadásában. A lakodalom különböző fázisaiban a házasuló felek valamelyike vagy közeli családtagja, esetleg a lakodalom valamelyik fontosabb szereplője gyakran folyamodtak mágikus értelmű cselekményekhez is az eljövendő együttélés minőségének – termékenység, békesség, munkabírás, dominancia, bőség – biztosítása érdekében.

A múlt és félmúlt házasságkötéshez vezető és házasságkötéssel kapcsolatos szokásrendszereiből nyújt keresztmetszetet olvasóinak a Planétás Kiadó gondozásában, a *Jelenlévő múlt* sorozat részeként megjelent „Lakodalmi szokások. Mátkaság, menyegző” című kötet 28 tanulmánya.

A kötetet bevezető tanulmány (Györgyi Erzsébet: *Ádámtól, Évától a parasztlakodalomig*) a házasságkötés szokásainak történeti áttekintésére vállalkozik. Több írás jóvoltából közelebbi-távolabbi kitekintésben részesülünk (Rékai Miklós: *Leányom, légy tízezer ezreivé. Zsidó esketési szokások Kárpátalján*; Bartha Júlia: *Allah akaratából, a próféta segedelmével. Kis-ázsiai török lakodalmas szokások*; Szojka Emese: *Álmát vitték a lányom. Párvalasztástól az eljegyzésig a bácskai bunyevácoknál*; Gráfik Imre: *Képek a széki lakodalomból. Házassági szokások az erdélyi Mezőségben*). Az eljegyzés, esküvő jelképes viseletdarabjaiból is megismerhet néhányat az olvasó (Balogh Jánosné Horváth Terézia: *Ezen gyűrű kerek, és se vége se hossza nincsen. A jegygyűrű története dióhéjban*; Cserbák András: *Korona, koronka, párta. Az esküvői koronák történetéből*; Némethné Fülöp Katalin: *A párta is konttyá változzon. Esküvői öltözet a népviseletben*). A lakodalmi vendéglátásról, a lakodalmas asztal ételeiről, edényeiről olvashatunk tanulmányokat (Viga Gyula: *Szakácsasszonyunknak mesterkélt munkája. A lakodalmi esigaleves*; Bódi Erzsébet: *Prémes, perec, örömkalács. Lakodalmi kalácsok*; Kisbán Eszter: *Nyoszolyóasszony bélese. A lakodalmi vendéglátás*; István Erzsébet: *Miska-kancsó, hérészes korszó. A lakodalom esérépedényei*). Bepillanthatunk az anyakönyvezés, a jogi néphagyományok történetébe is (Nagy Janka Teodóra: *A nőrablástól a házasságkötésig. Házassági jog és jogi néphagyomány*; Őrsi Julianna: *Miről vallanak a matrikulák? Az anyakönyvezés rövid története*; Györgyi Erzsébet: *Míg a tehent alkudták, addig a leányt ellopták. Leányszöktetés*). Igaz Mária írása bemutatja, hogyan jelenik meg a lakodalom a gyermekek játékaiban (Igaz Mária: *Gyermeklakodalom. Játékos felkészülés az élet nagy eseményére*), míg Felföldi László az ilyenkor járt táncokat ismerteti (Felföldi László: *Egy megmozdul, száz megrándul. Lakodalmi táncaink*). A lakodalmak folklórájába, hiedelemcselekményeibe tekinthetünk be némelyik tanulmányban (Balázs Lajos: *Két szál pünkösdi rózsza kihajlott az útra. Erotika a székellyöldi lakodalomban*; Balázs Lajos: *Isten adjon szerencsét az életükhöz. A lakodalom hiedelemvilága Csíkszentdomonkoson*; Vajda Mária: *A nászt büvöléssel senki meg ne rontsa. Nászéjszaka*; Küllös Imola: *Asszonynepek, vegyétek eszetekbe... Régi lakodalmak oktató és mulattató költészete*; Litovkina Anna: *Párosan szép az élet. Közmondások, szólások, népi bölcsességek*). A menyegzők, lakodalmak képi megörökítéséről is olvashatunk tanulmányokat (Verebélyi Kincső: *Képek a lakodalomhoz. Anyakönyvben, házasságlevélben, emléktányéron*; Lindner Magda: *Ahogy a művészek látták. Lakodalom a 19. századi magyar festészetben*; Fogarasi Klára: *Falusi lakodalmak a századelő fotográfiáin. „A fénykép... a társadalmi jellemzők sűrített kifejezése”*).

A ma észlelhető jelenségek területéről – mint amilyen a folklór folklorizmussá alakulása, mai társkeresési motivációk – is felvillan egy-két mozzanat (Fügedi Márta: *Lakodalomból lakodalmas. A parasztlagzi eseményeinek látványossággá válása*; Litovkina Anna – Nagy Janka Teodóra: *Aki keres, az talál?! Férfiak és nők apróban*.) – És ma?... – teszi fel a kérdést a kötet záró tanulmányában Antusné Erzsébet Ágnes. (Antusné Erzsébet Ágnes: *– És ma?... Napjaink esküvői szokásai*).

Mint annyi más könyvnek, a *Lakodalmas szokásoknak* is megvolt a maga sorsa (vagy inkább kálváriája) az ötlet kipattanásától addig, amíg az olvasóközönség végül kezébe vehette a házasságkötés, mátkaság, menyegző témakörét körbejáró tanulmányfüzért. A kötet szerkesztője még 1993-ban kapott megbízást a főként tudományos művek gondozásával foglalkozó patinás kiadóktól egy, a témáról népszerűsítő igénnyel meg-

írt, rövid idő alatt elkészülő tanulmánykötet megszerkesztésére. A tanulmányok sorra készültek. Menet közben kiderült azonban, hogy némelyik tanulmány a népszerűsítő műfaj követelményei miatt átfogalmazásra szorul. Ugyanakkor a kötet nyomdakész állapotig való elkészülte alatt a patinás könyvkiadót megannyi sorstársához hasonlóan utolérte a privatizálás és a „termékszerkezetváltás” – ma már kizárólag szótárakat és lexikonokat ad ki méregdrágán. Ekkor adódott a lehetőség a népszerűsítő formában történő kiadásra egy másik kiadónál: Némi levelezgetés és kilincselés árán az összegyűjtött kéziratok kiadását végül is a Planétás Könyvkiadó vállalta. *A jelenlévő múlt* sorozat elindítója Foltin Jolán táncos volt, ez meghatározza a Planétás könyvek jellegét. A könyv formátuma, ismeretterjesztő jellege, terjedelme tehát adott volt, ehhez kellett tovább „formálni” a kéziratokat. Az adott formátumnak és terjedelemnek tudható be, hogy bizonyos ellentmondásosság érezhető a kötetben megjelent tanulmányoknál, például némelyek tartalmaznak, mások viszont nem idézeteket, színes illusztrációkat.

A megkötött kompromisszumok árán végül is széles kör számára használható kötet jött létre. A közérthetőség követelményének szem előtt tartásával született könyv a legkülönbözőbb rétegeknek egyformán nyújt valamit: A néprajz tananyagként való bevezetésével haszonnal forgathatják a pedagógusok vagy akár a középiskolások, de mivel a közérthetőség nem ment a szakmai megfogalmazás rovására, akár egyetemi segédanyagként is használható. (Minden tanulmány után irodalomjegyzék segíti a további tájékozódást.) Ugyanakkor a néprajzi érdeklődés térhódításával számot tarthat a szélesebb körű civil olvasóközönség érdeklődésére is. Végül, de nem utolsósorban a tanulmánykötet bizonyára elnyeri a közművelődési szakemberek tetszését is.

Tekintettel a téma máig változatlan népszerűségére, kiadói készség és kapacitás esetén valószínűleg érdemes lenne elkészíteni a „Lakodalmi szokások” *második kötetét*, amelyben a jelen kötet szűkre szabott terjedelme miatt még ki nem fejtett témakörök kaphatnának helyet, így etnikai, vallási csoportok esküvői szokásai is, történetiségükben és a jelenben egyaránt.